

єдності думки і почуття. Лише за умови глибокого усвідомлення і розуміння новітніх науково-методологічних, методичних засад масового музичного виховання, вчитель зможе побудувати урок музичного мистецтва відповідно до сучасних вимог.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з розробкою та дослідженням ефективності методико-технологічних підходів та педагогічних умов формування емоційно-ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Абдуллин Э. Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе: [пособие для учителя] / Э. Б. Абдуллин. – М.: Просвещение, 1983. – 112 с.
2. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
3. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 445 с.
4. Масол Л. М. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх

навчальних закладах / Л. М. Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 9.

5. Масол Л. Методика навчання мистецтва у початковій школі: [посіб. для вчителів] / Л. М. Масол та ін. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.

6. Неменский Б. М. Пути очеловечивания школы / Б. М. Неменский // Новое педагогическое мышление (под ред. В. Петровского). – М.: Педагогика, 1989. – С. 103–133.

7. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: [навч.-метод.посібник] / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2011. – 640 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ракітянська Людмила Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет».

Наукові інтереси: методична підготовка вчителя музичного мистецтва в системі професійної освіти.

УДК 37.035.3: 372.874

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЕКТУВАННЯ ТВОРЧОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ВИЩОМУ МИСТЕЦЬКОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Алла РУДЕНЧЕНКО (Київ)

Постановка проблеми. Технократична епоха послаблює чуттєве сприйняття штучного середовища, на зміну «економічній доцільності» приходиться потреба створення екологічно одухотвореного навколишнього світу. Сенсорна ізоляція збіднює світ, який треба наповнити етнічною енергетикою, етнічним змістом, зокрема, методами художнього проектування. Дизайнерська діяльність – синкретична, бо поєднала в собі знання про навколишній світ, людину, соціокультурні, техніко-конструктивні, композиційно-художні знання; креативна, бо вмщає в себе художньо-образну виразність, доцільність, національно-культурну аксіологію багатоговікового досвіду українського мистецтва.

Дизайн відмінний від інших вид діяльності. Він вимагає нових знань, є складним процесом із властивими йому закономірностями і специфічними особливостями. Дизайнерська діяльність дозволяє адекватно осмислити діючі наукові, культурологічні, мистецтвознавчі та

етностильові форми вираження суспільного запиту в предметі. При такому підході, у студентів формується вміння розглядати майбутній етностильовий, художньо-проектний виріб не ізольовано, а в логічному взаємозв'язку з людиною, якій ця річ слугуватиме, та з предметно-просторовим середовищем, в якому ця річ знайде своє логічне місце. Цілісне і цілеспрямоване формотворення виробів здійснюється за допомогою творчої діяльності, призначеної вносити в предметно-просторове середовище духовність, гуманність й естетичність, а також провести філософський аналіз теоретичних проблем дизайну, що дозволяє оптимізувати соціальну природу і функції дизайну як соціального інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

А. С. Сімонік розглядає дизайнерську творчість, починаючи зі словесно-вербального моделювання ідеї, образу об'єкта (графічний начерк, ескіз, пошуковий макет, проектна графіка, експозиційний макет (модель), промисловий зв'язок – і письмове

обґрунтування, усний захист). Л. Холмянський в основі художнього проектування виділяє такі основні етапи: підготовча стадія, розробка художньо-конструкторської пропозиції, розробка художньо-конструкторського проекту, реалізація художньо-конструкторської розробки [8]. Натомість, Ю. Легенький пропонує виділяти в структурі художньо-проектної діяльності узагальнені етапи: дослідницький, пошуковий, проектний [5].

Метою статті є розгляд організаційно-педагогічні особливості дизайнерської підготовки, яка має будуватися на засадах інтеграції декоративно-ужиткового мистецтва і професійного дизайну, використовуючи національні духовні традиції, поглиблюючи і розширюючи при цьому поняття «етнодизайн», який є невичерпним джерелом для розвитку предметного середовища.

Виклад основного матеріалу. Ми можемо виділити основні стадії творчої діяльності особистості, серед яких присутні ідея, розробка концепції проекту, пошук способів і засобів втілення задуму, творчий процес і результат. Кожен з цих етапів повинен мати достатню базу, з якої почнеться вирішення поставленої проблеми. Творчо-освітній простір студента повинен мати всі умови для нормального протікання кожного з цих етапів, чи то пошук необхідних матеріалів для втілення у життя творчого задуму (бібліотека, фонд творчих робіт, музеї), чи то створення власної ідеї на основі матеріалів етнокультурної спадщини. Важливо, аби навколо творчого студента був доступ до матеріалів, серед яких він міг би черпати ідеї і енергію, адже твори народних майстрів минулого і сьогодення мають велику силу і є невичерпним джерелом мудрості і краси.

Треба сказати, що творчість – це здебільшого філософська категорія, пов'язана з процесами пізнання та мислення. Творчість – це самостійна постановка проблеми та пошук нетрадиційних методів її вирішення. Мова йде про творчість, якщо діяльність людини характеризується неповторністю в обраній формі, в результаті, появою нових методів пізнання та перетворення дійсності, в суспільно-корисному результаті.

Творче спрямування діяльності полягає в тому, що кожним студентом індивідуально виконується технічний малюнок (ескіз) для відтворення задуму, що в подальшому визначає особливості майбутньої роботи (способи і засоби). Характер навчального завдання вимагає від них аналітичної діяльності, інтелектуальної активності (пошук способів і засобів втілення ідеї). Щоб визначитися із задумом майбутнього виробу, студенти відвідують виставки народного

мистецтва, опрацьовують етнографічні джерела, літературу народознавчого спрямування, вивчають художні особливості українських народних виробів – орнаменти, композиції, колорит, сюжети.

Під час такого творчого процесу відбувається пошук самостійних шляхів вирішення завдання, а перегляд різних варіантів відриває студента від зраза, що дає простір для роздумів і аналітичної діяльності.

У ході оволодіння художньою творчою діяльністю у студента в процесі вивчення етнографічних джерел, предметів етнокультури, складається особлива система організації чуттєво-вольового апарату: особливе бачення кольору, композиційне чуття, активне чи пасивне сприймання, низька чи висока емоційність на початковій стадії виконання робіт.

Аби викликати у студентів інтерес до творчості, бажання виготовляти художні вироби, виправданим з точки зору дидактики є їх ознайомлення з культурною спадщиною регіону в умовах експозицій краєзнавчих музеїв та інших центрів національної культури, де студенти матимуть змогу розглянути вироби знаних народних майстрів. Також доцільно було б проводити виставки чи експонації творчих студентських робіт, робіт викладачів чи майстрів на місцях, в навчальних закладах.

Вивчення художніх творів прищеплює студентам вміння адекватно сприймати мистецькі цінності певного етносу, виховує почуття національної гідності та патріотизму, дає змогу насолодитись українським мистецтвом, непересічні цінності якого ввійшли органічною складовою у світову духовну скарбницю. Адже саме в об'єктах етнодизайну гармонійно поєднуються естетичні, функціональні, ергономічні, технологічні традиції народу, які стануть одним з чинників становлення естетичного й етностильового світогляду сучасної людини.

Якщо йдеться про проектування навчально-виховного середовища студентів вищих навчальних закладів, то є також доцільним використання тут елементів етнодизайну. Використання елементів декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну має стати традиційним у навчальних закладах, адже воно безпосередньо впливає на національно-патріотичне, художньо-естетичне, моральне, трудове та фізичне виховання, розвиток творчих здібностей учнів та студентів, і, навіть, сприяє розумінню й оволодінню мистецтвом дизайну.

Натомість, одноманітне предметно-просторове середовище, позбавлене образів традиційної художньої і духовної культури, викличе ефект середовищної напруги, втоми і, в решті-решт, відчуження. Одним з можливих

негативних наслідків цього може стати фактичне знищення національної своєрідності в творах молодих дизайнерів. Тут етнодизайн виступає елементом збереження й осучаснення національного колориту, історії та традицій української етнокультури.

Важливість творчого розвитку учнів у навчальному процесі розуміли і доводили відомі педагоги Г. Сковорода, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. У своїх працях вони обумовлювали способи залучення учнів до наукової, технічної, художньої творчості, вивчали можливості окремих навчальних дисциплін в організації творчої діяльності.

Г. Сковорода, наголошував на необхідності «зрощення» трудового навчання і виховання дітей з елементами української традиційності і звичаєвості, що втілюється у змісті, формах та методах. У своїх роздумах він часто звертався до народної художньої творчості як до найефективнішого засобу виховання особистості [3].

Засоби етнодизайну – це основа створення та розробки творчих проєктів, а впровадження їх в навчальний процес сприяє формуванню творчої активності учнів. Включення етнодизайну в навчання є доцільним, адже розвиток творчої особистості на засадах етнодизайну є однією з форм опанування людством навколишнього середовища. Правильно організована робота навчального закладу в даному напрямі повинна сформувати у студента готовність до практичної художньої творчості засобами етнодизайну.

Завдання організації освітнього простору належить як вчителю, так і студенту. Майбутнє належить обдарованим особистостям нового покоління, і учитель має створити для обдарованих дітей сприятливі педагогічні умови, у яких повноцінно виявиться їхній творчий потенціал. Для вчителя обдарованих дітей освіта – це система інтелектуальних змістів, спрямованих у майбутнє.

Як нова модель дизайнерської підготовки, сучасна українська дизайн-освіта має будуватися на засадах інтеграції декоративно-ужиткового мистецтва і професійного дизайну, використовуючи національні духовні традиції, поглиблюючи і розширюючи при цьому поняття «етнодизайн», який є невичерпним джерелом для розвитку предметного середовища. Традиції етнічного дизайну, використання в середовищі візуальної знакової інформації сприятиме подальшому розвитку українського графічного дизайну.

Досягненню високого розвитку духовного світу та розумінню етнокультури сприяють традиції національного мистецтва. Будувати виховання у відриві від національної культури

– означає лишити молодь без роду та племені. Тому однією з умов формування етнокультури студентів є належна організація наукового та навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного рівня з підготовки спеціалістів відповідного фаху, звернення до духовних коренів народного мистецтва, його зв'язків із природою, побутом, фольклором та живими традиціями [2, с. 54].

В свою чергу такі педагогічні умови мотивували б студентів до вивчення й застосування джерел етнокультури в процесі навчальної, художньо-проєктної й подальшої професійної діяльності. Педагогічні умови – це сукупність організаційних заходів в процесі навчання, що забезпечують досягнення необхідного рівня знань, умінь і навичок. Це певні обставини, що сприяють ефективності педагогічного процесу. До педагогічних умов організації професійного навчання відносимо, за В. Радкевичем: якісне планування навчально-виховного процесу; відбір і структурування змісту, особливо варіативної компоненти; дотримання чіткої послідовності вивчення предметів; проведення різнопланових практик, поєднання різних форм організації навчання, використання сучасних педагогічних технологій (концентроване навчання); залучення студентів до самостійної, дослідно-пошукової діяльності; запровадження інноваційної системи контролю знань і вмінь майбутніх фахівців.

Потрібно розуміти, що якісний процес навчання потребує певного освітнього простору, який сприяв би розвитку творчих якостей майбутніх дизайнерів. Завдання педагога – створити для студента умови, які б наштовхнули його на пошукову, наукову, дослідницьку діяльність з метою пошуку й оволодіння певними засобами для найкращого вираження власного творчого задуму. Основними чинниками такого середовища є: залучення студентів до цінностей національної культури та мистецтва, організація активної позааудиторної діяльності (лекційних занять в музеях, майстер-класів із залученням майстрів народного мистецтва, проведення етнографічної практики); створення творчих робіт на основі етнографічних досліджень; залучення студентів до участі у виставках декоративно-ужиткової творчості, етнофестивалів. Все це сприяє розкриттю творчого потенціалу студентів.

Набуттю знань з національної культури, розвитку і закріпленню у студентів практичних знань і умінь з етнодизайну, сприяє дослідницька етнографічна діяльність. Вона забезпечує розвиток дослідницьких умінь: аналіз і синтез зібраного матеріалу, на основі

якого здійснюється розроблення художнього проекту.

Ознаками обдарованості є: наявність передумов для розвитку творчих здібностей (креативність), що зумовлює здатність особистості до творчого пошуку, генерування нових, оригінальних ідей, знаходження нетрадиційних способів розв'язування проблемних ситуацій і завдань; позитивне емоційне ставлення до виконання діяльності, що надає їй розвивального характеру; розвиток наполегливості, мотивації, спрямованої на вирішення певних завдань.

Знаючи це, маємо пам'ятати, що дослідницька етнографічна діяльність є необхідним педагогічним чинником у змісті професійної підготовки обдарованих студентів вищих мистецьких закладів. Вона передбачає розвиток творчих та інтелектуальних здібностей обдарованої особистості шляхом вирішення проблемних завдань, що виникають як в процесі етнографічного пошуку, відбувається засвоєння духовної культури народу, формування ціннісних установок, національної самосвідомості, носіями якої в Україні завжди були і будуть обдаровані люди як національна еліта. При цьому, дослідницька етнографічна діяльність є не тільки необхідним елементом підготовки майбутніх фахівців-дизайнерів, а й соціальним фактором виховання патріотизму, духовності в підростаючого покоління, збереження ідентичності етносу.

Виходячи з того, що обдарованість – це природні схильності до певного виду діяльності: задатки, розвинуті відповідним вихованням, високий рівень розвитку здібностей особистості, завдяки чому вона досягає значних успіхів у певних галузях діяльності, потрібно враховувати, що з рук обдарованих студентів будуть виходити якісно нові, оригінальні, неповторні твори мистецтва, при умові, звісно, відповідного по своїй якості виховання. Важливим завданням педагога є розуміння цього фактору й активне бажання співпрацювати зі студентами, удосконалюючись самому заради них, бажання бути сучасним і креативним. В. Моляко виділяє сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, концентрованість, чіткість, чуттєвість. Разом з тим педагогу-творцю притаманні такі якості, як ініціативність та самостійність [7].

Поряд із формуванням професійної компетентності, одним із основних завдань сучасної освіти є розвиток індивідуальності студентів, збереження та розвиток їхньої психоемоційної складової, створення комфортних умов навчання. Віднині вагомим значення набуває успішність та якість

навчання. Це зумовлено тим, що від успішності навчання багато в чому залежить ступінь задоволення значущих для студентів соціальних потреб, які проявляються в формуванні творчої особистості, становлення професійної самосвідомості студентів та інше. Підвищення ефективності навчання студентів набуває нового сенсу.

Одним із завдань педагогів є створення відповідних емоцій і почуттів, навколо яких буде будуватися освітній процес. Адже в своєму поєднанні талант і емоційність дають неперевершений результат. Художник, що творить, повинен відобразити ту емоцію, яка виникла в нього, тонкої особистості, на онові споглядання речей, які для інших людей абсолютно нічого не говорять і донести її до людей опосередковано через витвір мистецтва.

Відомий український теоретик і дослідник народного мистецтва С. Таранушенко стверджував, що «народне мистецтво – справжнє мистецтво. Його завдання: виявляти почуття, думки, вольові імпульси народних мас. Воно є одним із заповітів сотень генерацій; вічно живим свідком минулого, свідком усього культурного життя народу. Це – справжня інтернаціональна художня мова, доступна розумінню широких кіл різних народів і усіх віків. Це – не «красиві речі», а людські документи, що виявляють почування, ідеї, у них знаходиться свій вираз розуміння естетики, почуття краси народу. З покоління в покоління це мистецтво виношувало найстаріші традиції виробництва предметів широкого вжитку, технології приготування фарб, найдавніші мотиви, свій неповторний народний характер» [5, с. 11].

С. Колос зазначає, що «мистецтво не є імітацією, ані повторенням витворів навколишньої природи, мистецтво є людською творчістю. Природа дає тільки матеріали – сировину для організації людської краси. Вона може, так би мовити, послужити імпульсом, поштовхом для зачаття художньої творчості» [6, с. 43].

Своєрідною формою народного мистецтва та засобом збереження етнокультури є декоративно-ужиткове мистецтво, що накопичило унікальний досвід колективної й індивідуальної художньої творчості, ручного і механізованого виробництва протягом століть. Народні митці створювали різноманітні вироби, що сформувалися як об'єкти гармонійного матеріально-предметного середовища, що виражають традиції і смаки народу, тим самим зробивши їх важливими носіями національних духовних цінностей.

Розумінню цього, на наш погляд, повинен сприяти саме етнотворчий як складова професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

Адже саме етнодизайнерська діяльність здатна перетворити навчання в почуттєво-захоплюючий процес, який має чіпляти, зацікавлювати, в кінцевому результаті навчальна діяльність переростає у творчість, сприяє поступовому розкриттю здібностей і талантів, рівноцінного використання в проєктній діяльності студента образного, просторового, логічного і технічного мислення. Студентський проєкт буде успішним за умови, якщо у процесі його створення активізується емоційна сфера, образне, вербальне і технічне мислення.

Зазначене вище, дозволяє припустити, що художньо-проєктна етнодизайнерська діяльність студентів стане ефективнішою, якщо у процесі виконання проєкту будуть задіяні студенти, яким притаманні різні види мислення, адже поєднання усіх видів мислення в одній людині неможливе. З цією метою, після детального вивчення необхідно створювати спеціально організовані навчально-творчі дизайн-групи зі студентів з яскраво вираженими різними типами мислення, а в умовах їхньої спільної етнодизайнерської діяльності, це сприятиме не лише загальноорозумовому і професійному розвитку, а й інтенсивнішому розвитку слабше розвинутих типів мислення.

Організація будь-якого педагогічного процесу передбачає використання різних форм і методів навчально-виховної роботи, скерованих на досягнення конкретного результату. Педагогічний результат професійної підготовки обдарованих студентів вищих навчальних закладів з використанням етнодизайну досягається організацією цілісної навчально-методичної системи.

Цілісна система підготовки обдарованих студентів має складатися не з набору розрізнених навчальних дисциплін, а організовано вирішувати навчальні завдання інтегрованого характеру, які, в тому числі, спрямовані й на об'єднання різних аспектів психолого-педагогічної та дизайн-освіти для формування в них розуміння цілісного формотворення предметного середовища життєдіяльності людини. При цьому, достатня увага також має приділятися й відповідності вимогам змісту сучасної освіти; відбору цікавого й одночасно необхідного навчального матеріалу; відповідності змісту поставленій меті та виділеному часу; наповнення змісту етнічною (етнодизайнерською) компонентою.

Аналізу форм суспільної поведінки людей, типу національного мислення та сприйняття предметного середовища, оскільки врахування цих чинників у художньо-проєктній діяльності сприяє. Між думкою, почуттям та дією має бути органічна єдність для гармонізації духовного та предметного світу людини. забезпечити яку здатний саме етнодизайн. Керуючись визначеними дидактичними принципами використання етнодизайну у професійній підготовці обдарованих студентів вищих мистецьких навчальних закладів, вони мають оволодіти мистецтвом поєднання етностилю, краси і доцільності, яке реалізується засобами етнодизайну. Результат вбачаємо у розвитку творчих і особистісних якостей кожного студента, формування художньо-естетичної, проєктної й дослідницької культури, національної самосвідомості, компетентності в галузі етнодизайну.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Радкевич В. О. Концепція професійно-художньої освіти / Валентина Радкевич // Проф.-техн. освіта. – 1999. – № 2. – С. 43–48.
2. Моляко В. А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности / В. А. Моляко // Обдарована дитина. – 2002. – № 4. – С. 19–26.
3. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів у двох томах. – Т. 2. Трактати. Діалоги. Притчі / Г. С. Сковорода. – К.: Вид. «Наукова думка», 1973. – 561 с.
4. Білокінь С. Велетень мистецтвознавства / С. Білокінь // Пам'ятки України. – 1989. – № 3. – С. 10–12.
5. Тимків Б. Формування художньої етнокультури студентів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва / Б. Тимків // Народне мистецтво. – 2004. – № 25 – 26 (1 – 2). – С. 52–54.
6. Колос С. До життєпису вчителя / С. Колос // Народне мистецтво. – 2007. – № 3 – 4. – С. 43–45.
7. Легенький Ю. Г. Дизайн. Культурологія та естетика / Ю. Г. Легенький. – К.: КНУТД, 2001. – 312 с.
8. Холмянский Л. М. Дизайн: [книга для учителя] / Л. М. Холмянский, А. С. Щипанов. – М.: Просвещение, 1985. – 240 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Руденченко Алла Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Інституту мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка, член Спільки дизайнерів України.

Наукові інтереси: етнодизайн.